

svetsislav basara: »peking by night«, prosveta, beograd, 1985.

dobrivoje stanojević

Knjiga Svetislava Basare *Peking by night* jeste značajna u nizu knjiga koje su se pojavile poslednjih godina u okviru prozne formacije nazvane »mladom prozom« osamdesetih godina. Zajedničko sa ranijim Basarinim knjigama (*Priče u nestajanju* i roman *Kinesko pismo*) jeste pokušaj uobličavanja »novih« nezavisnih i samostalnih oblika pripovedanja u odnosu na standardne obrasce preovladajućih pripovedačkih tekstova. Eksperiment u ovoj knjizi nije prenatravan i doziran je u meri neophodnoj da se morfološki složeniji i bogatiji način izražavanja obremeni odgovarajućim smislom. Takva morfološka rešenja radaju kod pripovedača knjige *Peking by night* želju za povratkom na »jednostavne oblike« pripovedanja kao što su »lirski« obojene crtice, kratki ironični tekstovi u preinačenoj formi basne, afonizma, sentence, kratke priče, parodičnog fragmenta, maštovite improvizacije na određenu temu. Takvim spajanjem, ulančavanjem novih morfoloških obrazaca, izražavanjem i preinačenjem standardnih »jednostavnih oblika«, ostvaruju se duhoviti i, za ovaj tip proze, pomalo neočekivani (za Basaru sve karakterističniji) emocionalni efekti, saznanje o posebnoj vrsti osetljivosti dovoljno svesnoj da samu sebe sažaljeva rugajući se tom sažaljenju istovremeno.

Rastakanje standardnih oblika, već oblikovanih obrazaca, u ovoj prozi ide u uporedo sa naglašavanjem potrebe za emocionalnim. Ova emocionalnost je puna protivrečnosti i kao takva anulira artificialnost eksperimenta oblikujući ga tako da sami eksperiment svojim položajem, i značenjem u tom položaju, bogati afektivnu skalu pripovedanja i predstavlja autentični izraz junakovih traganja za nečim »izvan«. Eksperimentalni efekti računaju na naglo i iznenadujuće dejstvo na čitaoca, sračunato na to da čitalac svoju pažnju usmeri na smisao eksperimenta a ne njegovu formu. Eksperiment je ovde drugo ime za darovitu pripovedačku invenciju. On potčinjava čitaoca u meri neophodnoj za stvaranje »soka«, ali i sam dozvoljava da ga čitalac nadvlada oblikujući sopstvene asocijativne sheme o smislu postojanja, oblicima i značenju »nestajanja«, ključnim opsesijama u Basarinom prozi. Time se pojačava efekat svojevrsnog obnavljanja patetizovanih osećanja. Vraća se poverenje njihovim, ako ne isceliteljskim za održanje egzistencije korisnih svojstava. Takvim pripovedanjem, snažna osećanja koja pomiraju, ili pokazuje svojim delovanjem, glavni junak, (iako nose različita imena junaci ove proze svojim ponašanjem ukazuju na izgrađenu personalnu paradigmatu) se uspostavljaju da bi se uknila i ukidaju da bi se uspostavila. »Životne prilike« glavnog junaka Basarine proze, ma koliko ova sintagma ne odgovarala njihovom načinu razmišljanja jesu takve da se junaci redovno pitaju o smislu postojanja i nestajanja pokušavajući da taj smisao stalno preispituju stavljajući sebe u takve nedoumice za koje je izneseno da ne mogu biti rešene.

Takvo ponašanje glavnog junaka pokazuje sve manje razumevanja za tradicionalni smisao osećanja. Pripovedač pokušava da fragmentarizacijom pripovedanja zaustavi vreme ili ga dovoljno segmentira da njegovo stvarno proticanje postane nevažno. Pripovedač simulira podražavanje ukalupljenih osećanja kako bi na pogodniji način iskazao svoje nedoumice pred zamkama »nestajanja«. Pripovedanje se često drži improvizacije tema i perfekcije obrade. Improvizacija ozbiljnosti i osećanja vrši određena pomeranja u ritmičkoj organizaciji teksta. Tekst obogaćuje vizuelnu komponentu uvodenjem slika čiji je sadržaj ironijski tumači u

obliku karikature ili marginalne fusnote.

Peking by night, iako organizovana kao knjiga pripovedaka, često varira iste pripovedačke teme poigravajući se njima. Tu nije reč o samoj suštini igre već se sam čin igre ustoličuje kao zasebni kvalitet kojim se posredno ukazuje na važnost sporednih, fragmentarnih pripovedačkih tokova (primer priča »Uspomene na fudbalsku sezonu 1959/1960« i »Izveštaj o mističnom izgredju u Dodž Sitiju« svojevrsni »hommage« prozi Miodraga Vukovića).

Jedna od opasnosti za nenaviknutu čitaoca jeste u tome što se neprestano sugeriše utisak da tu igru ne treba preozbiljno shvatiti a sve vreme se nudi, a drugom sliju teksta, vizija bezvrednog sveta u kome čovek ostaje da postoji ali ne zna i ne može da objasni smisao toga.

Sadržaj Basarine proze se suprotstavlja strukturi pripovedanja postavljajući pitanja o smislu postavljene koncepcije. Infantilizacija narativne materije neprestano preispituje i kritikuje taj smisao. Treća knjiga Svetislava Basare pokazuje ipak da bi autor morao, kako je već nagovestio u *Kineskom pismu*, da naglašenije ironizuje apsurdističku paradigmatu pripovedanja Beketa i Joneska na kojoj se temelji. Tip »stoličke ironije«, koju razvija Basara u ovoj knjizi, nedovoljno uverljivo suprotstavlja različite svetoze u njoj. Razvijanjem predočenih mogućnosti Basarina proza ukazuje na originalno uspostavljanje novih oblika pripovedanja i recepcije, ostvarujući, umetnički samostalno, Helderlinovu ideju o »jeziku kao suvišnosti«.

tatjana lukić: »šta šitim«, svetlost, sarajevo, 1984. izbor, mali katalog poezije, osijek, 1985.

zoran derić

Poetsko uzbuđenje, ali i umirujuća moć sanjarije, nameću nam se kao osnovna obeležja poezije Tatjane Lukić, mlade pesnikinje (rođena 1959. u Osijeku) koja je do sada objavila tri knjige (»Povijedanje, začetak poja«, »Matica srpska«, Novi Sad, 1981, »Šta šitim«, »Svetlost«, Sarajevo, 1984, i »Izbior«, Mali katalog poezije, Osijek, 1985. treća sadrži izbor pesama iz prethodne dve knjige). Valeri je, u svom pesničkom iskustvu, poetsko uzbuđenje, »označeno izražajnom posrednom snagom koju ono oslobađa«, smatrao suštinom poezije, a Bašlar je sve ono što je čarobno i blago želeo da stavi u ženski rod. Priznaćemo, prizivajući Valerija, da energija koju poseduje ova pesnikinja, njeno suštinsko emotivno stanje, predstavlja posebnu vrednost njene poezije. Podstaknuti, najpre poizjom samom, pa onda i nekim odredbama iz »Poetike sanjarije« Gastona Bašlara, razmišljaćemo o sanjariji ove pesnikinje, sanjarenju u osami, kao o egzistenciji bez ograničenja, ne o sanjariji kao bektstvu, već o sanjariji kao uzletu. Detinjstvo i san, bliskost ili samoća, erotska uzbuđenja i strah, to su osnovne ili opsesivne teme, odnosi ili stanja od kojih polazi, kojima se bavi, kojima je prožeta poezija Tatjane Lukić.

Spoljne naznake, uočljive već pri letimičnom prelivanju knjiga Tatjane Lukić, nisu nebitne jer su pokazatelj jedinstva sadržine i forme, izražajnih sredstava i poetske snage. Tematsko i ciklično uobličavanje pesama, njihovo suštinsko prožimanje, naročito je izraženo u knjizi »Šta šitim«. Stotinu pesama, grupisanih u pet ciklusa, na više od sto stranica, pokazuje se, ne samo nesumnjivog dara, već i temeljite pesničke energije, koja se ne rasplinjava u tom kvantum, iako sadrži i održava bliskost, osetljivost, strepnju, čiste uspomene, psihološke varijacije, prepoznatljive metafore, ritam i pesnički postupak.

Sreća sanjarenja je sreća pesnika, po Bašlaru.

pri čemu dolazi do idealizacije kako predmeta tako i onog koji sanja. Zato se poetske sanjarije Tatjane Lukić mogu grupisati kao sanjarije o predmetima i sanjarije o vremenu, kao poetske imaginacije koje poznaju »cenu samoće«, vernosti, intimitosti, iskrenog doživljaja, filofske uznemirenosti i sličnog. Predmeti o kojima sanjari: prstenjak, lutka, dleto, ogledalo, herbarij, ribarska mreža, mantije, bele noćne košulje, pero i hartija, globus, časovnik, cvet – najčešće su to i nazivi pesama o – otkrivaju njen odnos prema njima: vezanost, melanholiju, strah, radost. Sanjarije o vremenu mogu se svrstati u tri grupe: sanjarije o vremenu kao godišnjem dobu (proleće, leto, jesen, zima); sanjarije o lepom i ružnom vremenu (sunčanom, kišovitom, snežnom...) i sanjarije o vremenu kao starosnoj dobi (detinjstvo, mladost, starost). Pri tom su uočljivi kontrasti: svetlost-tama, svežina-suhost, čistota-greh. Nisu to puka nabranja, lični spisakovi dobra i zla, lepog i ružnog, već i rasprave, bliže lirskom i intuitivnom osećanju sveta, nego racionalnom, transcendentalmu opažanju.

Nije baš najpreciznija misao recenzenta Juraja Martinovića da u pesmama Tatjane Lukić preovladava izrazito intelektualan odnos prema svetu i životu. Iako je obrazovanje pesnikinje nesumnjivo intelektualno, čini nam se da joj je primerenije čulno spoznavanje, mašta i izvjesna infantilnost. U trenucima kada nisu dovoljni uvidanje i trezveno razmišljanje, u nepojmljivim, neshvatljivim situacijama, kada je slada zabluda, varljivo sećanje – pesnikinja se prepusta sanjariji kao jedinjoj lepoti i slobodi. Nju ne privlači istina. Ona ne teži konačnom odgovoru. Njen cilj je već samo traganje, prepuštanje igri: »vrtuljak je naspram tebe // iz detinjstva / ili iz sna?«.

Prihvatajući i upoznajući svoje telo i dušu, govor, ono što je moguće spoznati – pesnikinja pristaje na konvencije, na druge, na ono što postoji nezavisno od nje. Nemoć i uzaludnost, kratkotrajnost i prolaznost, radaju njeno beznađe. Ne može se i ne pokušava oteti sudbini, niti promeniti njen tok. Ostaje joj zavaravanje, prepuštanje nadi, slučaj, svakako nečemu što je izvan nje, na šta ne može uticati.

Kosmološka i ontološka pitanja, kao i pitanja o smislu i besmislu, nisu eksplicitna u pesništvu Tatjane Lukić, kao ni u modernom pesništvu uopšte. Ono se, naizgled, bavi samo sobom, svojim problemima kao problemima svoga vremena, svojim stvarnim i imaginarnim svetovima. Spoznaja samog sebe, isticanje ličnog zadovoljstva i nezadovoljstva, sopstvene spekulacije nameću se kao najbitnije. Veličaju se materijalni jezik, nacionalna kultura i istorija, stvaraju se mitovi i legende. Čovek se proglašava tvorcem: stvara, menja i oduzima živote. Uzvisio se do Boga. Tako umetnici postaju najveći drznici. Istovremeno pobeđnici i poraženi, slavljenici i patnici, jer u jednom trenutku, koji je, istovremeno, i trenutak slabosti i trenutak snage, otkrivaju istinu: izgubljenost u beskraju, ljudsku i kosmičku usamljenost, poraz pred prirodom, svoj usud i svoju smrtnost.

Tatjana Lukić ne lamentira nad sobom i svojom sudbinom – ona sanjari. Vraća se detinjstvu u kome su svi gresi oprošteni. Radost otkrivanja, ali i prve strepnje i tuga, najčešći su motiv prisećanja: roditelja, bašte među nevremenima, obećanja i ispunjenja, igre i čuda, ali i prvih razočarenja, prevare, plača, stida, bespomnočnosti. Iako, u trenutku otrežnjena izvlači pouku, ona ne sudi, već simpatiče svoju prošlost, svoje pogreške, neznanje i naivnost. Prigušena je, što ne znači da je i manje prisutna, u ovim stihovima – tragika. Na taj način izmiče patetici i opštim mestima a ostavlja stihovima i metaforama mogućnosti za uzlet i pad. Poezija se, zaista, tek tu prepoznaje: između uzvišenog i banalnog, između frivolnosti i fatalnosti, između naslade i zabrane, »u snu u vrućici«, u samoći, u prividnoj pomirljivosti sa svetom i sa sobom.

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5, telefon (021) 28-765

uređuju: silvija dražić, zoran derić, petru krd, alpar lošonc, dorđe pisarev, miroljub radojković i slobodan radošević ★ glavni i odgovorni urednik franja petrinović ★ tehnički i likovni urednik cvetan dimovski ★ sekretar redakcije radmila gikić ★ lektor mirjana stefanović ★ članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojančić (predsednik), gion nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, volja macut, sellmir radulović, radivoj šajtinac, dušan todorović, aleksa trifunov, jovanica žunić (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knježević, tomišlav marčević, milan paračić, franja petrinović i jovan smederevac (delegati izdavača) ★ izdaje nišro »dnevnik«, novi sad, bulevar 23, oktobra 31 ★ direktor nišro »dnevnik« jovan smederevac ★ osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine ★ časopis finansiira s iz kulture vojvodine ★ rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190, žiro račun 65700 – 603 – 6324 nišro »dnevnik«, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja«, (godišnja pretplata 1.200 dinara, za inostranost dvostruko) ★ na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-15273 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga ★ tiraž 2.000 primeraka